

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Стефан Ненчев Стефанов
Катедра *История и археология* към Факултета по хуманитарни науки
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

за дисертационния труд на МАГДАЛЕНА ЮЛИЕВА КРАЙЧЕВА

„ЖЕНА В СВЕЩЕНСТВО“ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО КЪМ СЪВРЕМЕННИЯ ЮДАИЗЪМ

за придобиване на научната степен „доктор“
по професионално направление *Религия и Теология: 2.4.*
Научна специалност: *История на религиите*

Дисертационният труд е структуриран според научните изисквания, като отделните основни части (глави) тематично са подчинени на заглавието и разработването им е обвързано с общата тема. Докторантът представя дисертационната си теза в рамките на 288 стандартни компютърни страници като основният текст е с обем 278 страници. Трудът се състои от *предговор, увод, четири глави, заключение и списък на използваната литература*. Библиографията включва източници на кирилица и на други езици, както и интернет ресурси. Налице е текстово-научен апарат, състоящ от значими на брой бележки под линия – общо 740. Авторът реално ползва и умело борави с източници на кирилица, на чужди езици, включително и с интернет ресурси.

Представената за публична защита дисертация несъмнено заслужава особено внимание заради оригиналността на избраната за изследване проблематика, свързана с едно ново и интересно от гледна точка на *История на религиите* явление, а именно допускането на жени в равинския институт, което е несъмнено в противоречие с многовековната юдейска традиция. Представена е многоаспектна визия на проблематиката от различни позиции с активно авторово отношение и в посока към православно апологетическо осмисляне. Проличава вещото и ползотворно ръководство на научния ръководител доц. д-р Клара Стаматова, чийто научни трудове се ползват посредством цитиране или перифразиране.

Мотивацията за избора на темата се съдържа отчасти в *предговора*, долавя се на различни места в съчинението, най-вече в *увода*. Както е отбелязано по време на вътрешното обсъждане на дисертационния труд, проведено на 14.03.2017 г., в първичното научно звено, от формална гледна точка обширният предговор е нетрадиционен, голяма част от него би могла да бъде прехвърлена и интегрирана в текста на *увода* и да бъде съставна част от него.

Благодарностите, които достойно увенчават всеки научно-изследователски труд и са израз на успешно финализирано съработничество, са намерили съответното място в текста на *предговора*.

В увода е обоснована подробно актуалността на дисертационната тема, теоретичната и практическата ѝ значимост. Формулирани са целите и задачите на изследването. Направен е обширен преглед на богословско-научните публикации, свързани с темата. Взема се отношение за степента на разработване на проблематиката в богословската научна продукция. В тази връзка е налице констатацията, че *„темата не е разработвана на територията на България, още по-малко в този ѝ контекст за свещенството. Чуждите изследвания са главно от юдейска страна и най-вече от феминистки настроените в тези среди. Те също не разглеждат въпроса от гл.т. на института на свещенството“*. Представени са обстоятелствено факторите, способствали за реализиране на идеята за ръкоположение на жени равини, а именно: женската еманципация, еврейското просветно движение *Хаскала*, предизвикателствата на съвременната модерна епоха, феминистичното движение в недрата на еврейството, децентрализацията на юдейския обществен авторитет и др. Изтъква се, че *„реформистката и най-либерална общност от всички течения в съвременния юдаизъм е първоначалната почва, върху която израства идеята за жени равини в историята на юдейството... Допреди столетие никой, освен отделни ентузиастични, не е вземал тази идея насериозно. Днес, в началото на XXI век, тази мечта добива все по-реалистични измерения, включително в лицето на най-консервативните в юдаизма - ортодоксалните евреи“*.

Актуалността е обусловена подробно и конкретизирана от дисертанта в пет насоки. Както се констатира, *„темата е актуална и поради връзката ѝ с т.нар. „джендър идеология“, широко развивана и следвана от крайната форма на феминистките движения, едно от най-силните между които е в самото еврейство. Не е трудно да се проследи ефектът от тази крайна форма на феминизъм, вкл. в институцията на равината“*.

Целта на изследването *„е не просто да се разкрие съвременен проблем в юдаизма, а от гледна точка на История на религиите да се осмисли в по-дълбинен аспект, този на свещенството. Основание за това може да се търси в неосъщественото свещенство на първия Адам, което е трагично за него и потомството му“*.

В първата глава, онасловена *„Женското свещенство в историята на религиите“* (24-76), се проследява в исторически аспект женското свещенство като явление в различните религиозни култове и религии. Акцентира се върху отношението на трите авраамитски религии към въпроса. В края на главата е налице аргументираното заключение, подкрепено със съответната фактология, че *„женското свещенство, макар и присъстващо в множество езически култове и религии още от древността, е повече случайност, отколкото правило и постоянна практика“*. Бих отбелязал, че буди недоумение терминът *„женско свещенство“*, отнесен към езическите религии и култове. Несъмнено словосъчетанието е спорно, богословски некоректно и по време на предварителното обсъждане основателно е обозначено като терминологична грешка.

Втората глава от дисертацията – *„Свещенството в юдаизма“* (76-132) е посветена на свещенството в юдейската традиция. Изследва се равинатът в юдейството, като дискутира се въпросът дали е свещенство или институция.

Третата глава от съчинението – „*Жени равини и съвременният юдаизъм*“ (133-184) е посветена на значими дискуссионни въпроси – въпроси от областта на юдаизма, които са сравнително ново явление, а именно статусът на жената в юдейската традиция, феминисткото движение в юдаизма, децентрализацията на юдейския обществен авторитет и др.

В Четвърта глава – „*Проблемът за „свещенството“ на жената в юдаизма – аспекти и решения*“ (185-271) отново се разглежда проблемът за жените равини в юдейската традиция, като този въпрос се разглежда и през призмата на другите две авраамитски религии – християнството и исляма. Направен е сполучлив опит да се отговори на въпроса дали възможността жените да бъдат равини е компромис с Халаха, или става въпрос за нова реалност, продиктувана от съвременните тенденции, което би довело до ново тълкуване и до ревизиране на редица постулати в традиционния юдаизъм. Следва да се отбележи представляващото интерес кратко изследване от страна на докторант Магдалена Крайчева по метода на холандският изследовател на културите Хеед Хофстеде. Става въпрос за опит за изследване на връзката на културата с религията в юдейството, въз основа на което се констатира, че появата на жени в равината е вследствие на крайния индивидуализъм и интелектуализъм, доминиращи в съвременната еврейска общност.

В *заключението* е направен опит за генерално обобщение на резултатите от изследването. По мое мнение, в тази част биха могли да се представят в по-прецизен и всеобхватен вид постиженията на дисертационната разработка. Приносните моменти би следвало да са ясно обособени и открити, тъй като те по принцип произтичат и са в съответствие с поставените задачи в *увода*. В интерес на истината на с. 28 на *Автореферата* са формулирани три конкретни приноса: „1. *Първи опит за изследване в България на проблема за жените равини; 2. Опит за разгръщане на въпроса за жените равини в перспективата на свещенството; 3. Опит за обективно и едновременно с това апологетично изследване на проблема с разнообразие от гледни точки.*“

В полза на академичността и на прегледността е фактът на поместването на съответните изводи в края на всяка една от отделните глави на дисертационното съчинение. Въз основа на тези изводи биха могли в *заключението* да бъдат изчерпателно формулирани и приносите.

Публикациите по темата на дисертацията са само две и имат отношение към дискутираната проблематика. Те свидетелстват за предварително набелязаните приоритети и акценти от страна на автора при разработването на дисертационния труд.

Надявам се, че дисертантът ще продължи да твори и обнародва публикации, посветени на тази интересна проблематика, при положение че е натрупала ценен личен опит в процеса на изследването, представяйки аргументирано разгърната православна визия за т. нар. „*женско свещенство*“. Написаното до този момент несъмнено открива поле за последващи разработки и публикации по темата.

Авторефератът (29 стр.) е структуриран според изискванията. Отразява адекватно съдържанието, характеристиките и аспектите на дисертацията: актуалност на темата, обхват, цел, обект, предмет, методология на изследването, хронологически рамки, задачи, основни методи на изследването, структура, приносни моменти, публикации.

Налице е мащабно, задълбочено проучване, в което проличава активна авторова позиция. Полемичният заряд, който струи от изложението, му придава живост и несъмнено засилва интереса към засегнатите въпроси.

Към основните приноси на дисертационния труд, освен изброените, могат да бъдат зачетени и редица други второстепенни, които имат отношение към напълно или недостатъчно известни и проучвани аспекти по проблематиката в богословските трудове на български език. Ползваните заглавия свидетелстват за задълбочено познаване на съществуващите научни изследвания върху темата. Не без значение са четивността и достъпността за по-широк читателски кръг, постигнати чрез балансирано съчетаване на научния с популярият стил. Преодолян е сухият академичен стил въпреки тематичната сериозност на съчинението.

Дисертационното съчинение е ценно с представеното в него първо цялостно академично изследване на български език по тази оригинална тема. В тази връзка бих отправил предложение след съответните корекции въз основа на съдържащите се конструктивни забележки в рецензиите и становищата на уважаемите членове на научното жури, дисертацията да бъде отпечатана монографично или във вид на отделни части като студии или статии. Широкозастъпената и подробна аргументация на православната позиция по въпроса за т. нар. *женско свещенство*, представена в съчинението се нуждае в пълна степен от популяризиране в нашия сложен секуларизиран свят, в който най-често гласът и аргументите на автентичното православно учение по злободневни проблеми е заглушаван и игнориран.

Предвид достойнствата на представения за оценяване дисертационен труд, както и предвид факта, че той представлява значителен и оригинален принос в съответната област с новаторски подход, декларирам моето положително становище и оценка. Затова убедено апелирам членовете на уважаемото научно жури да гласуват дисертацията за успешно защитена, като присъдят на дисертанта образователната и научна степен „доктор” по научната специалност *История на религиите*, професионално направление *Религия и Теология: 2.4*.

гр. Шумен
08.06.2017 г.

Изготвил становището:
(доц. д-р Стефан Стефанов)